

Uiteindelijk – Hitler moet het beseft hebben. Wanneer dat besef voor het eerst tot hem doordrong, is niet bekend. Al in december '41, toen hij voor Moskou vastzat en de Verenigde Staten aan de oorlog waren gaan deelnemen? Of hoopte hij in de zomer van '42 toen de *Wehrmacht* in een dubbele stormloop de Wolga en de aardoliebronnen van de Kaukasus leek te kunnen bereiken, dat hij er in elk geval in zou slagen, in de *Festung Europa* en in het gehele Midden Oosten een onaantastbare positie op te bouwen? Aan die hoop werd door El Alamein, door de Geallieerde landingen in Marokko en Algerië en, vooral, door de Russische triomf bij Stalingrad de bodem ingeslagen.

In Hitlers perspectief was een accord met zijn tegenstanders uitgesloten. De Verenigde Staten en Engeland waren er niet toe bereid (de *unconditional surrender*-formule van Casablanca bevestigde slechts wat Hitler al wist – de Sowjet-Unie dan? Stellig was Stalin bitter teleurgesteld door het uitblijven van een Tweede Front in West-Europa in '42 – dat mocht Hitler gevoeglijk veronderstellen. Zou hij dan wellicht met de Russische dictator tot een vergelijk kunnen komen? Het zou betekenen dat hij de droom van zijn jeugd, het doel van zijn gehele politieke werkzaamheid (*Lebensraum im Osten!*) zou moeten prijsgeven. Bovendien moest hij aannemen dat de Sowjet-Unie elk accord slechts zou opvatten als een wapenstilstand: hij zou de *Wehrmacht* in het oosten nauwelijks kunnen verzwakken. En wat zou tenslotte het effect zijn indien de Russen in het territoir dat hij bij elke regeling zou moeten prijsgeven, de sporen vonden van de massamoorden die door de *Einsatzgruppen* bedreven waren? Geen andere oplossing zag hij dan vol te houden. Deed hij zulks, dan kon (hij moet het geweten hebben) slechts een wonder hem redden. Maar was dat uitgesloten? Was niet ook in de achttiende eeuw Frederik de Grote, door in een schijnbaar hopeloze situatie te volharden, op het laatst aan de ondergang ontkomen? Misschien zou zich, als hij de te verwachten Geallieerde landing in West-Europa kon afslaan, oorlogsmoeheid gaan aftekenen in de Verenigde Staten, vooral ook in Engeland dat binnen afzienbare tijd bestookt zou kunnen worden met de nieuwe wapenen, de *Vergeltungswaffen*, waarvan de productie voorbereid werd: de *V-1*'s en de *V-2*'s.

Voor de keuze staande of hij het volledige falen van zijn conceptie zou erkennen dan wel zou volhouden, koos Hitler het laatste. Daarbij concentreerde hij zich nagenoeg volledig op de gevechten aan het front dat hij voor het beslissende hield: het front in het oosten. Geen troepeneenheid, hoe klein